

Column Erik-Jan van Dorp

12 juni 2018, Theater aan het Spui

De tweede avond van de Bestuurskunde

Publiek ambtelijk vakmanschap

Dames en heren, Goedenavond!

Drie maanden terug was ik bij een netwerkbijeenkomst van belangrijke spelers in een grote stad. Bestuurders, directeuren van kunstinstellingen, sportlobbyisten, vervoerders, ondernemers, en ga zo maar door, waren bij elkaar om te praten over de toen aanstaande gemeenteraadsverkiezingen. Als onderzoeker, schaduw ik topambtenaren bij hun dagelijkse werk. ‘Mijn’ topambtenaar was aanwezig – en dus ik ook. Tijdens de bijeenkomst, die zo’n anderhalf uur duurde, zei hij vrijwel niets en zijn wethouder voerde het hoogste woord. Zelfs bij vragen over deze specifieke directie was de wethouder nog *in the lead*. Het zegt mij iets over de persoon, zijn rol en het systeem waarin men werkt. Deze topambtenaar, in het Engels, *public servant*, lijkt hier vooral *servant* en heel weinig *public*. Je bent *meat in the room*. Prudentie is de norm. Het is hier ‘*dienen en beïnvloeden*’, met zowel ‘dienen’ als ‘beïnvloeden’ vooral achter de schermen.

In andere Westerse landen lijkt het soms wel andersom. Sterker, in Amerika zijn de directeuren van de FBI en andere *federal agencies* vaak publieke figuren. Zelfs het moddergooien tussen Trump en Comey speelt zich af in het openbaar. *Speaking truth to power* is een openbare aangelegenheid geworden die zich verplaatst van de binnenkamer naar memoires en Twitter. Dat is vooral ‘*Beïnvloeden*’ en minder ‘dienen’. Ook in Engeland zorgde *Brexit* vorig jaar voor een publieke briefwisseling tussen Boris Johnson – u kent hem – en het hoofd van het Engelse CBS, die hem fijntjes ‘*a clear misuse of official statistics*’ verweet. Die transparantie en de heftige uitlatingen zijn onderdeel van een - voor ons - heel

ander type ambtelijk vakmanschap. Kuijken heeft daar in zijn loopbaan niet of nauwelijks aan meegedaan – hij wist die dans nog te ontspringen. De intimiteit van het torentje was leidend, en ook als Deltacommissaris heeft hij zich soms publiek, maar tegelijk voorzichtig uitgelaten. Hoe is dat voor huidige en vooral aankomende (top)ambtelijke managers?

De verpersoonlijking van de politiek en de zucht naar transparantie hebben we al gezien, en dat wordt waarschijnlijk meer. Het gold altijd al voor politici, maar waarom niet voor de ambtelijke top? Nu al omdat zij zeer beducht zijn voor de Wet Openbaarheid Bestuur. Van Top- naar WOB-ambtenaren. De topambtenaar blijft *servant*, maar wordt ook meer en meer *public*. Irving Goffman, de bekende socioloog, duidde dat zestig jaar geleden met zijn theatermetafoor als de overgang van ‘backstage’ naar ‘frontstage’. Bijvoorbeeld voor het laatste referendum – *dat kunnen we sinds gister zeggen* – daar gingen de topambtenaren de boer op. Weliswaar met politieke opdracht, maar toch. Vraag is natuurlijk wel – wat als de topambtenaar een andere inhoudelijke opvatting verkondigt dan zijn of haar minister? Er zijn voorbeelden, maar comfortabel is het niet.

Het is nog maar de vraag of de klassieke praktijk van ministeriële verantwoordelijkheid en de bijbehorende anonimiteit in Nederland stevig overeind blijft. In het boek dat vanavond centraal staat spreken de auteurs hier in het hoofdstuk over de ‘*Catshuisbrand*’ specifiek over. De binnenkamer werd plotseling publiek. Het lijkt hier nog niet zover te zijn. Maar, Dennis Grube, historicus aan Cambridge University, betoogde recent dat in Engeland, Australië en Noord-Amerika de praktijk van de ministeriële verantwoordelijkheid het al heeft verloren van de *persoonlijke* politiek. Dat kan ons ook zo maar overkomen. Wat staat de ambtelijke top te doen?

‘Publiek’ leiderschap behoort tot het repertoire van de moderne en aanstormende ‘*public*’ servant. Met meer transparantie zal zij ook meer ruimte moeten krijgen. Zij zal zich af moeten vragen of optreden in het publieke debat – al dan niet het tegenspreken van de minister of wethouder –

maatschappelijke meerwaarde oplevert. Of dat nu comfortabel is of niet. Het is sowieso verwarrend. Het is waarschijnlijk geen populaire activiteit in ons kwetsbare stelsel – en bij partijpolitiek ligt een grens. Taxeren of het nodig is en hoe dat dan te doen lijkt me een hele kunst, of zoals u wilt, *publiek* ambtelijk vakmanschap. In verwarrende tijden.

Succes met uw verdere verwarring! Veel dank voor uw aandacht. En nu naar de borrel!